

πρότυπο Πολιτείας, πάλι η *Ἐλευθερία* τῆς σκέψης μας ἔστω καὶ πλανημένης ἔπρεπε νάναί σεβαστή καὶ ὄχι νὰ πολεμιέται τόσο ἄτιμα, τόσο ἐξοντωτικά. Καὶ αὐτὰ, γιὰ τὸ πραγματικὸ κακὸ (*damnum emergens*) πού μᾶς ἔκανε χωρὶς νὰ λογαριάζουμε τί καλὸ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς κάνῃ (*Cucram cessans*) ἂν ἐκμεταλλεύονταν πατριωτικὰ τὸ γόητρο μὲ τὸ ὁποῖο τὸν περιβάλαμε στὴν ἀρχὴ κι' ἂν ἡ πολιτικὴ του εἶτανε λιγότερο πεισβατάριχη καὶ περισσότερο χρηστή.

Καὶ δὲ μᾶς λέτε, παρακαλῶ, γιὰτί ὅλος ὁ πολιτισμένος κόσμος συμπαθᾷ τὸν ἀγῶνα τοῦ Ρούσσου γιὰ τὴν Ἐλευθερία του; Κι' ὁ μουζίκος, θαρροῦμε, πολεμᾷ γιὰτί δὲν ἔχει δικαιοσύνη ἀνεπηρέαστη (ἂν κι' ἐκεῖ ἔχουν ὀρκωτὰ δικαστήρια), ἰσότητά ἀπέναντι τοῦ νόμου, ὑπεύθυνη κυβέρνησις, ἐλευθερία τύπου, ἐλευθερία ἀρχῶν. Μὰ θὰ πῆτε ἴσως: Ἐμεῖς ἐπαδὰ εἴχαμε γιὰ ἀρχηγὸ ἑλληνικὸ βασιλόπουλο κι' αὐτὸ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ ξεχνῶμε τίς αὐθαιρέσιές του. Μὰ μήπως ὁ Τσάρος δὲν εἶναι Ρούσος; Μήπως εἶναι Κινέζος ἢ Ἰνδὸς καὶ γι' αὐτὸ δίκια δὲν τὸν ἀνέχονται οἱ ὑπῆκοοί του ἔτσι ἀπόλυτο κυρίαρχο; Ἄν ὑπῆρχε διαφορὰ μετὰξὺ Ρωσικοῦ ἀπολυταρχισμοῦ καὶ Κρητικῆς αὐθαιρέσιᾶς, ὑπῆρχε μόνο στὴν ἐκτασὴ μὰ ὄχι καὶ στὴν ἐντασὴ. Τσάρος αὐτοκράτορας ὁ ἓνας· Πρίγκηπας αὐτοκρατορικός ὁ ἄλλος.

Μὰ στὴν ὑστεριὰ μπορεῖ νὰ ἀντιτάξετε πὼς αὐτὰ πού εἶπαμε παραπάνω, δηλαδὴ τὰ διοικητικὰ μας χάλια καὶ ἡ πολιτικὴ μας κακομοιριά, δὲν εἶναι ἀληθινὰ, μόνο εἶναι ψευτιές τοῦ Βενιζέλου πού τίς ἔβγαλε γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Πρίγκηπα πού τὸν βέβηψε προδότη. Λέμε πὼς τὸν βέβηψε, γιὰτί βέβαια οὔτε ὁ ἀρθρογράφος οὔτε ὁ «Νουμάς» δὲ θῆχη τὴν ἰδέα πὼς ὁ Βενιζέλος εἶναι πραγματικὰ προδότης, ἀφοῦ τὸ γνωστότατο σχέδιό του (πού προκαλεσε τὸ προδοτικὸ ἀνάθεμα) πὼς δηλαδὴ σκαλι-σκαλι θὰ φτάσουμε στὴν Ἐνωσὴ καὶ πὼς ἔπρεπε πρῶτα νὰ ὀργανώσουμε δική μας δημοσίαν δύναμη γιὰ νὰ μπορούμε νὰ ζητοῦμε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ, σήμερα μᾶς τὸ ὑπόδειξε ἰσίστημα ἡ Εὐρώπη στὴν τελευταία νότα τῆς καὶ τὸ νιόθησε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ τὸ ἔθνος καὶ ἡ Κρήτις. Ὡστε ἡ Αὐλὴ ἐσυκοφαντήσε σὰ νὰ λέμε γιὰ λόγους πού τοὺς ξέρουμε πολὺ καλὰ μὰ δὲν ἔχουμε οὔτε χῶρο στὸ «Νουμά» οὔτε ἐνδιαφέρουσε πολὺ στὸ θέμα μᾶς γιὰ νὰ τοὺς πῶμε τώρα. Ἄλλὰ μὲ τί δικαίωμα ὁ Πρίγκηπας, γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο,

ἐβάφτιζε προδότη ἕναν ἄθροπο καὶ τὸν ἀναθεμάτιζε στὸ Πανελλήνιο, γιὰτί τάχατες ὑποστήριξε προφητικὰ μιὰν ἰδέα πού καὶ λανθασμένη ἀκόμα ἂν εἶταν δὲν εἶταν ὅμως ἀντιεθνική; Ἡ μήπως ἀδικία τέτοια ἔστω κι' ἂν γίνεται σ' ἕνα μόνο ἄτομο—πού ἰδῶ ἐγίνε στὴν μιστὴ Κρήτις—δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐξεγείρη τὸ λαὸ; Γιὰτί λοιπὸν ὁ Ψυχάρης τόσο καυχίεται—καὶ δίκια—πὼς κι' αὐτὸς σήκωσε τὴ δύνατὴ φωνῆς του γιὰ τὸ Δρέφους; Προδότη φώναζαν ἕναν ἀθῶο ἀξιωματικὸ οἱ ἐθνικόφρονες Γάλλοι· προδότη καταράσθηκε τὸ Βενιζέλο τὸ «ἀγνὸ ἐθνικὸ κόμμα», ὅπως αὐτοτιτολοφοριέται; τῆς Αὐλῆς. Ἄν ὑπάρχει κάποια διαφορὰ, ὑπάρχει εἰς τὸ ὅτι ὁ Δρέφους εἶταν μονάχα ἕνας ἐντιμὸς ἀξιωματικὸς, ἐνῶ ὁ Βενιζέλος εἶναι μέγας πατριώτης πού τὰ ἔθυσσε ὅλα γιὰ τὴν πατρίδα του.

Γνωρίζουμε πολὺ καλὰ πὼς στὶς ἀντιαυλικὰς αὐτὲς σκέψεις μᾶς θὰ βροῦμε ἀντίθετους μερικὸς ἀπὸ τοὺς τρανοὺς δημοτικιστάδες τῆς λεύθερης Ἑλλάδας.

Μ' ὅλο ὅμως τὸν ἀπέραντο σεβασμὸ πού τρέφουμε στοὺς Δασκάλους μᾶς, ἔχουμε τὸν ἐγωισμό νὰ φρονοῦμε πὼς ἐμεῖς οἱ Κρητικοὶ ἀπὸ τὴν πρόσφατη δουλεία ἔχουμε ἀποχτήσει πολιτικὴ νηφαλιότητα ἀνώτερη ἀπὸ σὰς τοὺς Ἑλεύθερους καὶ πρὸ πάντων σὲ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὸ Κρητικὸ ζήτημα. Μάλιστα ἐδῶ συμβαίνει καὶ κάτι ἄλλο πού σεῖς αὐτοῦ οὔτε τὸ ὄνειρευτήκατε ἀκόμα. Οἱ πολιτικοὶ μᾶς δηλαδὴ ἀρχηγοὶ ἀγαποῦν ὅλοι τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ἐνῶ οἱ δικοὶ σὰς χαμπάρι δὲν ἔχουν γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Ὁ Κωστής ὁ Μάνος σὰς εἶναι γνωστὸ πρωτοπαλλήκαρο τῆς Ἰδέας. Γιὰ τὸν Ἀντώνη τὸ Βορεᾶδη (ἀρχηγὸ τοῦ συδυασμοῦ τῆς ἀντιπολιτεψῆς στὸ Λαοσσηθί) ἔχει γράψει ὁ Ψυχάρης (βλέπε «Ρόδα καὶ Μῆλα» Τομ. Β' Σελίδα 148). Ὁ Βενιζέλος εἶναι ἐνθουσιασμένος μὲ τὸ βιβλίον τοῦ Φωτιάδη. Ὁ Κωστής ὁ Φούμης καὶ δικόγραφα ἀκόμα ἔχει γράψει στὴ δημοτικὴ. Κι' ὅλοι οἱ ἄλλοι οἱ δημοτικιστάδες τῶ Χανιώ, χωρὶς τὸ φίλο μᾶς ἀρθρογράφου, εἶταν φανατισμένοι ἀντιαυτικοί.

Καὶ μᾶς ξέρετε πολὺ καλὰ καὶ νὰ μᾶς συμπαθᾷει ὁ κ. Ἀντωννακάκης μὰ οὔτε Ἑλλαδομανεῖς εἶμαστε οὔτε ρήτορες, οὔτε ἀπόγονοι, οὔτε ψωριάριδες—ὅπως μᾶς λέει—οὔτε καὶ θεσιθῆρες. Γιὰτί εὐκολὰ θὰ μπορούσαμε καὶ μεῖς νὰ διοριστοῦμε ἢ νὰ μείνουμε στὶς θέσεις μᾶς ἂν γλύφαμε λίγο τὰ αὐλικά τακουῖνα.

Αὐτὰ τὰ γράψαμε μὲ πολὺ μᾶς κόπο γιὰτί δὲν

εἶναι εὐχάριστο στὶς μύτες μᾶς νὰ ἀνασκαλίζουμε ὑπονόμους μιὰ κι' ἐκλείσθησαν καὶ τίς ὁποῖες ὁ ἱστορικὸς μόνο ἔχει δικαίωμα ὑστερὰ ἀπὸ καιρὸ νὰ ἀνοίξῃ ἀφοῦ πιά κατακαθίσῃ ἡ ἀκαθαρσία. Τὸ κάναμε ὅμως γιὰτί μᾶς προκαλέσε καὶ ἔχουμε νὰ πῶμε πολλὰ ἂν ξαναπροκληθῶμε, ἀφοῦ ἄλλως τε εἶμαστε βέβαιοι πὼς ὁ «Νουμάς» ἂν ἐλεύθερο βῆμα πού εἶναι θὰ φιλοξενήσῃ τίς γραμμὲς μᾶς κι' ἂν ἀκόμα δὲ συμφωνῇ μᾶζὺ μᾶς.

Καὶ τώρα μιὰ τελευταία λέξις στὸν ἀγαπητὸ μᾶς ἀρθρογράφου· ἕνα μόνο ἀπὸ τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα πού μᾶς χαρίζετε δεχόμεστε—ἔτσι γιὰ νὰ μὴ τὸν πικράνουμε—μὰ λίγο τροποποιημένο χάρις κυριολεξίας. *Τυραννοδιώχτες*, ἂν θέλει, τιμὴ μᾶς, ὄχι ὅμως καὶ *Τυραννοχόνοι*.

Μὲ πολλὴ ἐχτίμησις καὶ ἀγάπη.

Οἱ Δημοτικιστάδες τῶ Χανιώ.

ΧΡΗΣΤΟΣ Μ. ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗΣ δικηγόρος.
ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ τελ. στὰ Νομικά.
ΣΤΕΛΙΟΣ Μ. ΚΑΡΙΤΑΚΗΣ Ἐμποροῦπάλληλος, φοιτητὴς στὶς Φυσικὰς ἐπιστήμας.
ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗΣ τελ. στὰ Νομικά.
ΚΥΡΙΑΚΟΣ Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ τελ. στὰ Νομικά.
ΚΩΣΤΗΣ ΚΑΛΕΜΙΚΕΡΗΣ Φοιτ. στὶς Φυσικὰς ἐπιστήμας.
ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΤΣΟΥΦΑΡΑΚΗΣ δάσκαλος.
ΛΑΜΠΟΓΙΩΡΓΗΣ δάσκαλος.
ΜΑΝΩΛΗΣ Μ. ΒΕΝΕΤΑΚΗΣ τελ. στὰ Νομικά.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ Τ' ΑΡΓΑΛΙΟΥ (Βλάχικο)

Πῆς μου πιά εἶναι τούτη,
Πῆς μου πιά εἶναι τούτη.

Μάννα δὲν ἔχ' ἡ δύστυχη πατέρα δὲν ἤξερε.
Τὴν ὥρα πού γεννιόταν ἐβγαλ' ἡ γιὰ λουλούδια
πού θὰ ποθάνουνε κι' ἀφτὰ στὰν αὐτὴ ποθάνει.
Τὴν ἐκοιτάξω ἀδιέφορα, ἔτσι χωρὶς ἀγάπη,
ὅσα στὸ δάσος περπατᾷ καὶ τὴν ἐκαμάρωνω.
Στὸν κόσμο δὲν μπερδεῖ νὰ βροῖς μορφότερη κοπέλλα
κι' ἂν ἤθελε ὁ θάνατος ἀπὸ τὴ γῆ νὰ πάρει
ὁλόδροσο καρδίαι

σίγουρ' ἀφτὴ θενά πᾶρνε καμάρει νὰ τὴν εἶχε.
Ὅσα παιδιὰ θὰ κᾶμ' ἀφτὴ θέναι; πολεμιστάδες
κι' ἀπ' τὰ βουζὰ τῆς ἔφρονο τὸ γάλα θενά τρέχει
σὰν ποταμὸς πού μ' ὄρμητα ἀπ' τὴν πηγὴ του βγαίνει.

Πῆς μου πιά εἶναι τούτη,
Πῆς μου πιά εἶναι τούτη.

Λόντρα, 9 τ' Ἀπρ. Δημήτρι 1906.

Μετάφραση Ν. Α. ΖΑΧΑΡΙΟΥ

KARL BRUGMAN

ΓΡΑΦΤΗ ΚΑΙ ΛΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΚΑΙ

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μὲ τὰ ἔθνη τὰ πολιτισμένα πού λέμε βρίσκονται δίπλα στὶς ντοπιολαλιές καὶ μιὰ γλῶσσα κοινή, βγαλμένη συνθῶς μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοὺς (1). Εἶναι εἶδος ἰδανικὸς κανόνας πού καρτεροῦμε πὼς ὡς πρὸς τὴ γραφὴ θὰ συμμορφώνεται τὸ σύνολο τοῦ λαοῦ κι' ὡς πρὸς τὴ λαλιά οἱ γραμματισμένοι τουλάχιστο· ἀληθινὰ ὅμως περιορίζομαστε στὸ νὰν τὸν κληρονομήσῃ μοναχὰ τὸν κανόνα, κι' ἡ ζωὴ δείχνει παντοῦ πολυποικίλα ζυγισμὸν σκαλοπάτια.

Πιὸ ὁμοιόμορφη καὶ σύμμετρη φαίνεται πάντα

(1) Στὴν Ἑλλάδα τὸ νὰ βγεῖ ἡ κοινὴ ἀπὸ ντοπιολαλιές νομίζεται μεγάλο ψεγάδι. Πολὺ συχνὰ μᾶς τὸ χτυποῦν.

ἡ κοινὴ ὅσα γράφεται (2). Ἐδῶ ὁ κύκλος πού παρχωρεῖ ὁ κόσμος στὶς ντοπιολαλιές ἢ στὴν ἀτομικὰ ὄρεξις εἶναι στενωτάτα χαραγμένος. Μπορεῖ ἴσως ἡ κοινὴ (3)—πού παντοῦ πηγάζει ἀπὸ τοῦτο, πὼς μερικὸς ἀρεστοὺς ντοπιολαλιῶν τύπους τοὺς ἀναγνώρισε ὁ κόσμος καὶ μέσο τῆς γραφῆς τοὺς κύρωσε ὡς πρότυπο πλατύτερου καὶ γενικώτερου συναγρικιοῦ—μπορεῖ ἴσως, καθὼς περνοῦν καιροὶ κι' ἄθροποι, νὰ ἀλλάξῃ ἡ κοινὴ βαθιὰ· ἀδιάφορο, ἐστὶ ὁ ἓνας πού γράφει, ἐπιρρασμένος ἀπὸ τοῦ σχολιοῦ τῆς διδασχῆς, στέκει ὅλη σου τὴ ζωὴ φρουρὸς μ' ἕνα «Ἀφτὸ πρέπει!» καὶ κάθε συνέγλωσσος ἔχει τὸ νοῦ του—πῆς πολὺ, πῆς λίγο—νὰ μὴν παρακαταπατοῦνται οἱ γραφικὸί τῆς ἐποχῆς του κανόνες.

Ἄλλιώτικο ὅμως εἶναι στὴν ἐφαρμογὴ ἐκεῖνο τὸ εἶδος ἡ κοινὴ πού συνηθίζεται μὲ τοὺς μορφωμένους ὅσα συναγρικιοῦνται εἴτε μετὰξὺ τοὺς—στὸ σχολιό, στὴν ἐκκλησιὰ, στὴ βουλή κτλ.—εἴτε μὲ τὸ λαὸ.

(2) Στὴν Ἑλλάδα ἡ κοινὴ δὲ γράφεται διόλου ἔξω ἀπὸ τοὺς δημοτικιστάδες. Ἡ συνηθισμένη γραφὴ δὲν εἶναι ἡ κοινὴ, παρὰ τὸ περισσότερο σωρὸς νεολογισμοὶ βγαλμένοι ἀπὸ κλασσικὰ Λεξικά καὶ Γραμματικὰς.

(3) Τὸ κείμενο δίχως νόημα. Schriftsprache. Δίχως ἄλλο παραδρομὴ ἀνεῖς Gemeinsprache.

Τὸ εἶδος ἀφτὸ εἶναι σὲ κάθε τόπο κάτι ἄστατο καὶ πολυμετάβλητο. Ὅσο ἴσως κι' ἂ χρίστηκε τῆς κοινωνικῆς ἀφτῆς σειρᾶς ἡ ζωντανὴ γλῶσσα μὲ τὸν ἔκπλωμὸ πρῶτα τῆς γραφῆς καὶ τὴν ἐπιρροὴ τῆς μορφῆς τῆς (4), ὅσο κι' ἂν ἀγωνίζεται ὁ γραμματισμένος ὅλη του πᾶς τὴ ζωὴ νὰ συμμορφώθῃ μὲ τὸν κανόνα τῆς, πάλι δίχως καμιά ἐξαιρέσιν δὲν κατορθώνει τὸ πολὺ πολὺ παρὰ αἰώνια νὰ στέκει στὴ διπλανὴ γειτονιά τῆς. Πάντα ἡ λαλιά τοῦ σπυτιοῦ του πρῶτα καὶ τῶν διαλεκτικῶν νομῶν ὅπου ἔζησε τότε συνεπαίρνει λίγο ἢ πολὺ, ἂ θές μαλίστα πολὺ ὀρμητικώτερα παρ' ὅ,τι φαντάζεται. Ἐπειτα στὴν καθημερινὴ του μιλιὰ ἀλαργέθει γενικὰ ἀπὸ τὴ γραφὴ μακρότερα παρ' ὅ,τι ὅσα ρητορέθει· κι' ἐκεῖ πάλι θὰν τοῦ παρατηρήσεις διαφορὰς λόγου κατὰ πὼς τύχει νὰ μιλᾷ ἢ μὲ γραμματισμένο ἢ μὲ ἄθροπο ἀπλοῖκό.

Εἶπαμε πὼς ἡ γραφὴ ἐνὸς ἔθνους εἶναι καθόλου

(4) Ἀφτὸ ἀνάλογα δὲν ἐφαρμόζεται στὴν Ἑλλάδα. Ἡ γραφὴ ἔχει κάπως ἐπιρρασει τὴν κοινὴ, μὰ πολὺ λίγο. Ὁ καλὸς κοινωνικὸς κόσμος μιλᾷ τὴν κοινὴ, ὄχι τὴ γραφὴ· Μονίχα γραμματισμένοι πρόστυχοι καταγωγῆς κληρονομῶν τὴν γραφὴν, ἐπειδὴς ὁ πρόστυχος πάντα ἀγαπᾷ τὸ σφανταχτερὸ καὶ πομπώδες.